

(2022). URL: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=39343>

3. Zákon č. 67/2022 sb. lex ukrajina a metodický výklad. URL: <https://inkluzivniskola.cz/zakon-c-67-2022-sb-lex-ukrajina-metodicky-vyklad>

Сергій БОЛТІВЕЦЬ

*доктор психологічних наук, професор, Східно-європейський слов'янський
університет, Київ-Ужгород, Україна*

ВОЄННІ СТРАЖДАННЯ В ЕКСПЕРТНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОБСТЕЖЕННЯХ

Найбільш чуйна частина суспільства в усі періоди, а особливо – у воєнний час, найбільше страждає від несправедливостей, які покликана усувати правова система, до засобів якої належить судово-психологічна експертиза визначення розмірів заподіяної в умовах воєнного стану моральної (психічної) шкоди. Найбільш вразливою, на наш погляд, є добродійна діяльність, що полягає у вчинковому втіленні вольових зусиль за покликом почуття внаслідок застосування своїх можливостей для усунення загальних порушень суспільної рівноваги, в основі яких – спільне право на честь, гідність, здоров'я і життя. Наше визначення цим самим охоплює усіх – і тих, хто добровільно вступив на військову службу, і тих, хто здійснює суспільно важливі вчинки або веде необхідну для захисту життя, здоров'я та майна людей діяльність в умовах воєнних ризиків.

До найбільш чутливих категорій населення, які потребують соціально-правового забезпечення та організації проведення судово-психологічної експертизи заподіяної моральної (психічної) шкоди є діти, підлітки і члени їхніх родин, особи, що ними опікуються. Це, наприклад, стосується дітей, які отримали поранення різного ступеня тяжкості, або заподіяння іншої фізичної та психічної шкоди вже фактом порушення природного режиму їхньої життєдіяльності і розвитку.

З цією метою доцільне, на наш погляд, створення експертної групи та наукового відділу психологічної експертизи дітей та молоді у, а в перспективі –

окремого центру (відповідної юридичної особи) з виконання судово-психологічних експертиз. До функцій такого експертного осередку належить також обстеження за згодою батьків або осіб, що їх замінюють, репатрійованих дітей і молоді, яка була депортована загарбниками до Росії. Потрібне, на наш погляд, надання цьому осередку функцій співпраці з відповідними підрозділами Генеральної прокуратури України, служби Зовнішньої розвідки та інших зацікавлених структур щодо науково-аналітичного і методичного розроблення шляхів репатріації до України дітей і молоді, депортованої російськими загарбниками до Росії. Зазначена психологічна експертиза має стати підґрунтям для громадського, політичного, правового та іншого захисту (адвокації) української молоді після 18-річного віку від вікової сегрегації, булінгу, та криміналізації.

Експертно-психологічний підхід полягає у визначенні психологічного змісту юридичних понять чинного законодавства, представлених у пункті 2 статті 23 «Відшкодування моральної шкоди» Цивільного кодексу України, згідно з яким моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Психічна шкода є внутрішнім, що включає як свідоме, так і підсвідоме та несвідоме, індивідуальним відображенням людиною завданого їй фізичного болю, душевних страждань та суспільних принижень, а не тільки зовнішнім співвіднесенням себе з іншими – зіставленням завданої людині шкоди з подібною, визначеною за еквівалентним уявленням про фізичний біль, душевні страждання та суспільні приниження інших людей внаслідок порушення моральних норм, властивих даному суспільству. Серед багатоманітності завдань, які можуть бути реалізовані у судочинстві засобами судово-психологічної

експертизи, особливе місце належить визначенню грошового еквіваленту психічних втрат, визначеному в чинному законодавстві поняттям моральної, а отже – психічної шкоди. Характер і обсяг психічних, душевних, фізичних страждань в їх психофізіологічному відображенні, що є базовою складовою психологічної науки в цілому, ґрунтується на об'єктивізованих даних і належить до предмету спеціального психологічного дослідження, якою за своєю сутністю є психологічна експертиза. Для забезпечення згаданої об'єктивізації згідно з правом експерта досліджувати на основі спеціальних знань в необхідних умовах психологічне дослідження має проводитись з використанням загальновідомої в європейській науковій практиці психологічної методики дослідження на апараті «НЕКСУС – 10» («NEXUS – 10» Mark-II виробництва Королівства Нідерланди), українського апаратурно-психологічного комплексу «Хист», спеціально створених з цією метою психологічних устроїв «Дужинь», «П'ятра», «Рінь» та інших. Це, зокрема, операції апаратурної об'єктивізації функціональних показників реактометрії, лабіліометрії і тремометрії, що дозволяють встановити базові індикатори станів психічного здоров'я, які розкривають вираженість індивідуальності, активності і здатності до саморегуляції як базові властивості самовідновлення власних психічних станів.

Створення національної системи компенсацій (відшкодування) моральної (психічної) шкоди, заподіяної російською військовою агресією, потребує соціально-правового супроводу як необхідної ланки судово-психологічної, комісійної та інших видів експертизи та їхнього судового розгляду. Загальні правові підходи сучасного судочинства полягають у втіленні положення про те, що гроші виступають еквівалентом відшкодування моральної шкоди. Розмір визначеної судом компенсації має на меті забезпечити відновлення стану потерпілого до його попередніх параметрів в тих межах, наскільки це можливо. Обчислення заподіяної моральної (психічної) школи в кожному окремому випадку є виключно індивідуальним, а тому неможливе шляхом зіставлення з будь-якою грошовою шкалою чи іншим майновим еквівалентом. При її визначенні враховуються характер воєнного правопорушення, глибина фізичних

та душевних страждань, погіршення здатностей потерпілого (потерпілої) або втрата можливості їх реалізації, інші обставин, які мають істотне значення, вимоги розумності і справедливості.

Точне загальне визначення розміру заподіяної моральної, а отже – психічної шкоди, на наш погляд, обов'язково містить і за будь-яких умов повинно містити психологічний показник змін звичного психічного функціонування внаслідок заподіяних душевних страждань (моральної шкоди), об'єктивно встановлений дослідженням на підставі індивідуального психологічного обстеження постраждалої особи. Важливе значення має співвіднесення з грошовим еквівалентом, необхідним для прийняттого для даного соціального середовища в певній місцевості (територіальній громаді, районі, області), де мешкає постраждалий(-ла), життєвого функціонування протягом усього періоду переживання моральної шкоди з дня заподіяння до дня проведення судово-психологічної експертизи, враховуючи медичні та майнові витрати. При цьому невідновлювані втрати, завдані здоров'ю, потребують обрахунку у взаємозв'язку з тими ускладненнями психофізіологічного або психофізичного функціонування, які потерпілому (потерпілій) доведеться долати у майбутньому.

Таким чином, грошовий еквівалент психічного визначається шляхом проведення спеціального психологічного дослідження, покликаного відтворити звичні психічні стани обстежуваних з виконанням і без виконання інтелектуальних і емоційно-вольових дій у зіставленні з індивідуальним переживанням подій, пов'язаних з ситуацією (продовженим станом) заподіяння психічної (моральної) шкоди. Загальний коефіцієнт варіабельності психічного функціонування в умовах нервового (психічного) стресу, шкоди здоров'ю, продовжаного стресового впливу є обов'язковими елементами експертно-психологічного обстеження.

Антоніна КІЧУК

*доктор психологічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, м. Ізмаїл, Україна*